

Karpiński, Rafał

"Obciążenia stanu duchownego w Polsce na rzecz państwa od połowy XVII w. do 1795 r.", ks. Henryk Karbownik, Lublin 1984 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 78/2, 341

1987

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

Ks. Henryk Karbownik, *Obciążenia stanu duchownego w Polsce na rzecz państwa od połowy XVII w. do 1795 r.*, Katolicki Uniwersytet Lubelski. Wydział Prawa Kanonicznego i Nauk Prawnych, Rozprawa habilitacyjna, Redakcja Wydawnictw KUL. Lublin 1984, s. 410.

Jest to rozprawa habilitacyjna autora będąca kontynuacją jego badań wcześniejszych. Autor przed siedmiu laty opublikował, sygnalizowaną na tych łamach, tezę doktorską o ciężarach stanu duchownego w Polsce na rzecz państwa od 1581 r. do połowy XVII wieku. Cezury chronologiczne niniejszej rozprawy są więc oczywiste: wyjściowa wiąże się m.in. z 1643 r., w którym odbył się ostatni synod prowincjonalny.

Przeprowadzono obszerną kwerendę w archiwach kościelnych i państwowych, w zbiorach bibliotecznych. Wykorzystano też źródła drukowane, m.in. konstytucje sejmowe, dekrety synodów, publicystykę obfitą zwłaszcza dla okresu Sejmu Wielkiego (*nb.* pominięto pomnikowe wydawnictwo „Materiały do dziejów Sejmu Czteroletniego”), krytyczne edycje źródłowe. Można by upomnieć się o literaturę piękną, zwłaszcza poezję, która w lapidarnej i atrakcyjnej formie zajmowała się podatkami od duchowieństwa na rzecz państwa. Miała ona znaczny rezonans społeczny, chyba większy niż publicystyka *sensu strictiori* i znakomicie prezentowała i urabiała opinię społeczeństwa na ten temat. Ten zaś aspekt stosunku do podatków, pozostaje w polu zainteresowań rozprawy. Można by wprawdzie dorzucić jedno czy drugie wydawnictwo źródłowe, także opracowanie, ale nie zmieniłoby to ogólnego obrazu do jakiego doszedł autor.

Karbownik zajmuje się jedynie obciążeniami duchowieństwa rzymsko-katolickiego i ludności poddanej zamieszkującej w jego dobrach. Duchowieństwo unickie i prawosławne podlegało innym zasadom opodatkowania. Nie było możliwości równomiernego potraktowania, ze względu na dostęp do archiwaliów, wszystkich ziem Rzeczypospolitej. Wielkie Księstwo i wschodnie województwa Korony pozostają obszarami znacznie słabiej opracowanymi.

Autora interesuje zarówno teoria obciążeń duchowieństwa: zanalizowano przeto przepisy prawne w tym względzie, jak i przede wszystkim praktyka. Monografia rozważa problem w trzech przedziałach czasowych: do 1717 r., 1717—1775 i 1775—1795, wyznaczonych reformami skarbowymi państwa. Oddzielnie omówiono podatki nadzwyczajne pobierane od ludności poddanej i samego duchowieństwa, podatki zwyczajne — akcentując oczywiście zachodzące zmiany (od Sejmu Niemego) oraz usługi na rzecz obrony kraju i wojska. W oddzielnym rozdziale scharakteryzowano pozostałości obciążeń średniowiecznych; w odniesieniu do wsi, były one przedmiotem zainteresowań M. Zgórnika (1959). Chodzi tu o poradne, sep. czynsze miejskie itp.

W książce odczuwa się brak większej liczby ujęć kwantytatywnych. Chciałoby się również wiedzieć jak wyglądały obciążenia duchowieństwa na tle dochodów, a zwłaszcza skarbowości całego państwa. Skarbowość polska pozostaje ważnym postulatem badawczym i ze względu na sposób jej skomplikowania, i także, co z tym związane, na rozproszoną i trudną do interpretacji podstawę źródłową.

Książce nie wyszedł na dobre pośpiech z jakim ją ogłoszono, jak się domyślamy pewnie z uwagi na przepisy o stopniach naukowych. Dystansująca się nota Wydawnictwa na odwrocie karty tytułowej: „Książka wydana bez opracowania redakcyjnego wg maszynopisu przygotowanego przez Autora” usprawiedliwia po części powtórzenia, których można by uniknąć, opustki w bibliografii, błędy literowe (s. 49, 395, 403), niepełne opisy bibliograficzne utrudniające kontrolę wywodów (np. s. 309, przyp. 35) czy potknięcia terminologiczne (s. 25: „źródła o charakterze faktograficznym”). Nie podano też podstawy źródłowej dla tabel. Książkę wydano techniką małej poligrafii.